

Molenbiotoop Rapport

Naam: De Jonge Sophia
Type: 8-k grondzeiler
Bouwjaar: 1773
Eigenaar: Stichting Streekcentrum Ooievaardorp Liesvelt
Locatie: Wilgenweg 3, Groot-Ammers
(Gemeente Molenlanden)

Colofon

Tekst en beeld:	Dorp, Stad en Land; LILA Living Landscapes; RAAP (tenzij anders vermeld)
Onderzoekers:	Suzanne Loen, Marcel IJsselstijn, Aimée de Back
Vormgeving:	Olav Odé (RAAP)
Eindredactie:	Provincie Zuid-Holland
In opdracht van:	Provincie Zuid-Holland Maarten Koenders, Mark Ravesloot, Bureau Cultuur en Vrije Tijd Henk Koornneef, Lucas van der Velden, Afdeling Ruimte, Water en Bodem (RWB)
Eindversie:	Januari 2022
Met dank aan:	Sjoerd Veerman en Piet Lodder

provincie
Zuid-Holland

INHOUD

- A. Inleiding
- B. Doel
- C. Werkwijze
- D. Conclusies *(Tekst; Provincie Zuid-Holland)*

Hoofdstukken

- 1. Functionele molenstatus *(Tekst; Provincie Zuid-Holland)*
- 2. Historische & landschappelijke molencontext
- 3. Zicht op de molen en belangrijke zichtlijnen
- 4. Windvang
- 5. Maatschappelijke invulling

Bijlagen

- A. Interview molenaar/eigenaar
- B. Redengevende beschrijving monument
- C. Geraadpleegde literatuur en websites
- D. Molenbiotooprapport 2009

A. Inleiding

Het begrip molenbiotoop is geïntroduceerd om de windvang van en het zicht op een traditionele windmolen aan te duiden. Provincie Zuid-Holland heeft in haar Omgevingsverordening regels opgenomen ter bescherming van de molenbiotoop, om hiermee voldoende wind en zicht te waarborgen ten behoeve van de molens. De provinciale regels werken door in de gemeentelijke bestemmingsplannen of in de toekomst het omgevingsplan. Hierin wordt rondom de molen een cirkel met een straal van 400 meter opgenomen waarbinnen de maximale hoogtes van objecten zijn afgestemd op de molen. Bij een beleidsherziening is de directe omgeving van elf Zuid-Hollandse molens aangewezen als bijzondere molenbiotoop. De Jonge Sophia in Groot-Ammers is daar één van.

Een bijzondere molenbiotoop houdt in dat, indien er ontwikkelingen plaatsvinden binnen een afstand van 400 meter van de molen, de molen en molenbiotoop op een goede manier ruimtelijk ingepast dienen te worden. Niet alleen de windvang en het zicht, maar ook de landschappelijke context, de functionele status en de maatschappelijke status zijn aspecten om mee te wegen.

B. Doel

Het doel van de Provincie Zuid-Holland is om met de molenbiotooprapporten een handleiding op te stellen aan de hand waarvan kan worden beoordeeld of bij een nieuwe ruimtelijke ontwikkeling binnen de grenzen van één van deze elf bijzondere molenbiotopen, wordt voldaan aan het criterium dat molen en molenbiotoop op een goede manier ruimtelijk worden ingepast.

C. Werkwijze

Het projectteam van Dorp, Stad en Land heeft samen met de Provincie Zuid-Holland een onderzoeksmethode samengesteld die recht doet aan de waarden van de molen. De provincie heeft 5 aspecten benoemd op basis waarvan waarden kunnen worden toegeschreven aan de molenbiotoop. Deze 5 aspecten zijn nader onderzocht en uitgewerkt door Dorp, Stad en Land en fungeren als nulmeting. Daarnaast zijn de molenaars/eigenaren voorafgaande aan het onderzoek geïnterviewd. De uitkomsten hiervan zijn in bijlage A opgenomen. De opgehaalde informatie is zoveel mogelijk verwerkt in de analyses. De molen zelf is niet onderzocht.

De 5 aspecten die zijn onderzocht en in beeld gebracht lichten we hier kort toe.

1. Functionele molenstatus

Dit is een beschrijving van de actuele functionele status van de molen, aangeleverd door de Provincie Zuid-Holland.

2. Historische & landschappelijke molencontext

Om te kunnen begrijpen wat er nu nog aanwezig is, zijn historische kaarten geanalyseerd. Niet alleen het gebied direct om de molen, maar ook een groter geheel

van land en water is in kaart gebracht. Als methodiek is gekozen voor de Landgoederenbiotoop die de Provincie Utrecht heeft ontwikkeld. Terminologie en legenda's van die methodiek zijn overgenomen.

Een beschrijving in beeld en woord van die elementen die direct samenhangen met de aanwezigheid van de molen.

3. Zicht op de molen en belangrijke zichtlijnen

Op kaart zijn de relevante en te behouden zichtlijnen vastgelegd met een beknopte beschrijving.

4. Windvang

De actuele toestand van de windvang van de molen is gevisualiseerd met behulp van GIS en het Actueel Hoogtebestand en een actuele serie van 8 omgevingsfoto's in de 8 hoofdwindrichtingen. Een beknopte beschrijving van de molenbiotoop ter plaatse, aangeleverd door de provincie Zuid-Holland, gaat hieraan vooraf.

5. Maatschappelijke invulling

De beschrijving van de actuele maatschappelijke invulling.

D. Conclusies

De Jonge Sophia is een vanuit Ottoland overgeplaatste molen die vlak voor de sloop is gered door vrijwilligers en een nieuwe plek heeft gekregen in het Streekcentrum Ooievaarsdorp in Groot-Ammers, dat sinds 2017 wordt geëxploiteerd als Avonturenboerderij Molenwaard. Omdat de molen op zijn nieuwe plek een claim zou leggen op zijn directe omgeving op het moment dat er een molenbiotoop zou worden aangewezen met de bijbehorende strikte hoogtebepalingen, is gekozen voor het aanwijzen van een bijzondere molenbiotoop. Nieuwe ontwikkelingen binnen deze bijzondere molenbiotoop, waarvan de plaats geometrisch is begrensd en verbeeld op kaart 15 in bijlage II van de Omgevingsverordening, zijn mogelijk mits de molen en molenbiotoop op een goede manier ruimtelijk worden ingepast. Hiervan is sprake als rekening wordt gehouden met de in dit molenbiotooprapport omschreven waarden van deze bijzondere molenbiotoop. Nieuwe ontwikkelingen mogen deze waarden niet onevenredig aantasten. Onderstaande aandachtspunten zijn hierbij van toepassing:

1. Functionele molenstatus

Maalvaardig houden van de molen en het behouden van het unieke interieur van de molen (zie ook pag. 7 en 8).

2. Historische en landschappelijke molencontext

Behouden, versterken en ontwikkelen van de betekenis van de molen op zijn huidige plek, onder meer als landschapsbepalend element (zie ook pag. 13 t/m 16).

3. Zicht op de molen en belangrijke zichtlijnen

Behouden en versterken van de zichtlijnen van en naar de molen, zoals afgebeeld op pag. 30 (zie ook pag. 29 en 30).

4. Windvang

Het waarborgen van voldoende windvang en openheid rondom de molen zodat het bouwwerk als werkend maalwerktuig in stand gehouden kan worden (zie ook 31 t/m 34).

5. Maatschappelijke invulling

Behouden, versterken en verder ontwikkelen van de educatieve en recreatieve waarde van de molen binnen het omringende themapark (zie ook pag. 35 en 36).

Indien geoordeeld wordt dat de gemeente onvoldoende rekening houdt met bovenstaande richtpunten en een verslechtering van de windvang niet voldoende wordt gemitigeerd door het versterken van een andere waarde binnen de molenbiotoop, kan het wenselijk zijn dat een additionele financiële compensatie wordt afgesproken. Deze heeft tot doel om eventuele vervanging van draaigevoelige onderdelen van de molen zeker te stellen, een en ander naar analogie van de door Gedeputeerde Staten vastgestelde Compensatieregeling Molenbiotoop.

1

Functionele molenstatus

De actuele functie van de molen.

Sinds 1999 staat molen De Jonge Sophia naast het ooeivaarsdorp 'Het Liesvelt' in Groot-Ammers. Vanuit Ottoland werd de molen toen naar zijn huidige standplaats overgeplaatst omdat deze op de oorspronkelijke locatie niet langer kon blijven staan.

De Jonge Sophia werd oorspronkelijk, waarschijnlijk in 1773, gebouwd als korenmolen op de grens tussen de dorpen Ottoland en Goudriaan. Dit was een goede locatie om voor beide dorpen te kunnen malen. In 1915 werd de molen getroffen door de bliksem en verloor hierbij één roede door een roedebreuk. Nadat in het begin van de 20ste eeuw een motor was geplaatst, liet het onderhoud aan kap, wieken en staart te wensen over en werd de molen ten slotte, vermoedelijk in 1926, onttakeld.

Op 6 november 1999 is op het nippertje het achtkant van de molen gered. Voordat de sloop begon heeft men in alle vroegte het achtkant naar Groot-Ammers verplaatst. De molen is vervolgens met hulp van vele vrijwilligers en steun van de plaatselijke ondernemers weer tot een volwaardige korenmolen herbouwd. Op 27 maart 2004 was De Jonge Sophia in draaivaardige toestand gereed, op 30 maart 2007 werd deze geheel maalvaardig officieel in bedrijf gesteld. In de molen bevindt zich een koppel maalstenen, waarmee op vrijwillige basis wordt gemalen.

De herkomst van diverse onderdelen maakt de molen tot een bijzonder geheel: de gehele bovenas (gietijzeren kop met houten binnengedeelte) is afkomstig uit een verwaarloosde (en later ingestorte) molen te Lille Ebberup (Denemarken), het bovenwiel komt uit de omgeving van Hoorn, de vanghaak uit de in 1960 gesloopte wipmolen van de Oostbuurtpolder uit Hazerswoude, een aantal maalstenen en vele meelzakken uit de voormalige korenmolen De Pauw in Groot-Ammers en de vangbalk is een verzaagde spruit van molen De Roode Leeuw in Gouda. Van het koppel blauwe stenen is één steen afkomstig van de in 1971 onttakelde en later gesloopte korenmolen Het Hert in Rhoon. Ook qua indeling is De Jonge Sophia bijzonder. Deze bovenkruier lijkt in menig opzicht sterk op een wipkorenmolen, sommigen noemen hem daarom een 'vermomde wip'. Vanuit dit perspectief gezien is het niet verbazingwekkend dat er nooit een luiwerk in de molen aanwezig is geweest.

Sinds 2018 maakt de molen deel uit van de avonturenboerderij Molenwaard, een themapark over het agrarische leven in de Alblasserwaard. De Jonge Sophia is heden ten dage daardoor vooral een bezoekersmolen, waar geïnteresseerden het malen op de wind in de praktijk kunnen aanschouwen.

Het eigendom is nog altijd in handen van Stichting Streekcentrum Ooievaarsdorp Het Liesvelt.

Omdat de molen bij de overplaatsing een claim zou leggen op zijn directe omgeving op het moment dat er een molenbiotoop werd aangewezen met de bijbehorende strikte hoogtebepalingen, is gekozen voor het aanwijzen van een bijzondere molenbiotoop.

Historische en landschappelijke molencontext

Historische en landschappelijke ontwikkeling van de molencontext

Om de relatie tussen de individuele molen en het omliggende landschap te begrijpen en op waarde te schatten, kijken we naar de historische ontwikkeling van het gebied en de rol van de molen daarin. Middels een serie historische kaarten door de jaren heen wordt verduidelijkt hoe het landschap zelf maar ook de rol van de molen daarin is veranderd. Vervolgens worden de verdwenen en aanwezige relaties tussen molen en omgeving op 3 schaalniveau's geanalyseerd en vastgesteld. De Jonge Sophia is in 1999 verplaatst van Ottoland naar Groot Ammers en hierdoor is de analyse van de context minder relevant.

Molencontext op 3 schaalniveau's

Molenzone

Een molenzone is een gebied waarin zich, min of meer aaneengesloten, verscheidene historische molenplaatsen en molencomplexen bevinden. Kenmerkend voor een molenzone is zowel de ruimtelijke en/of (waterstaatkundig-) functionele samenhang als de beleefde samenhang tussen de molenplaatsen en -complexen. De samenhang wordt gevormd door de lange lijnen in het landschap als weg- en waterstructuren, polderboezemsystemen en het omringende natuur- en cultuurlandschap. De Jonge Sophia staat op haar

huidige plaats solitair in het open veenweide landschap. Er bevindt zich ten zuiden van Groot Ammers een poldermolencomplex aan de Boezem van de Overwaard. Aan de Molenvliet tussen Goudriaan en Nieuwpoort bevinden zich ook twee molens. In het gebied stonden vroeger nog veel meer molens waardoor hier sprake was van een molenzone. In de huidige situatie is geen sprake meer van een samenhangende molenzone.

Moleninvloedsfeer

Een moleninvloedsfeer omvat:

- de individuele molenplaats zelf die bestaat uit de molen, het molenerf, de moestuin, bijgebouwen, paden, wateren en beplanting;
- (delen van) een molenensemble of molencomplex zoals een molengang, (tussen-)boezems en kaden en (delen van) paden en wegen, wateren en beplanting;
- de molenbiotoop; een juridisch vastgelegde cirkel met een straal van 400 m. (tenzij anders aangegeven) om de windvang rond de molen te garanderen.
- zichtrelaties van de molen naar de omgeving en vanuit de omgeving naar de molen en/of molenensembles.
- een buffer waarbinnen sprake is van relaties tussen de molen en haar omgeving. Deze omvat bovengenoemde aspecten en delen van de onderliggende landschappelijke onderlegger zoals agrarische en/of poldercomplexen, en basisstructuren als primaire weg- en waterstructuren als rivieren, vaarten en boezems.

De Jonge Sophia in Ottoland aan de Groote Boezem (huidige Dwarsgang) (Z.D.). Maker: J. de Gruijter, Schoonhoven.
(Bron: Vereniging De Hollandsche Molen)

Als korenmolen was De Jonge Sophia strategisch gelegen op een kruispunt van wateren en wegen aan de dorpsranden van Ottoland en Goudriaan. De molen had zowel een functionele en ruimtelijke relatie met de open en obstakelvrije ligging aan de Groote Boezem (huidige Dwarsgang), Smoutjesvliet en -kade en de Nieuwpoortseweg met de Ottolandsebrug. Door verplaatsing zijn deze structuren niet meer relevant. De ligging aan de oude Tiendweg in een themapark in het open slagenlandschap geeft de molen een nieuwe meer landelijke context.

Molenplaats en molenensemble

- de individuele molenplaats zelf bestaat uit de verschillende onderdelen als de molen (-restanten), het molenerf, de moestuin, bijgebouwen, paden, wateren en beplanting;
- een molenensemble heeft betrekking op de directe omgeving van de molenplaats en haar ruimtelijk - functionele samengang. Dit kan (een deel van) een molencomplex zoals een molengang omvatten en (tussen-)boezems en kaden en (delen van) dijken, paden en wegen en wateren en beplanting.

De historische molenplaats in Ottoland was door de steeds veranderende bedrijfsmatige omstandigheden en behoeften van het maalbedrijf aan constante veranderingen

onderhevig. De korenmolen stond op een bedrijfserf aan rand van twee dorpen waar bijgebouwen, loodsen en opstallen werden op- en afgebouwd. De af- en aanvoer geschiedde veelal over waterwegen wat de oriëntatie en strategische ligging van de molen aan het water verklaart. De molen staat nu vrij in een themaparkje in het open slagenlandschap. De huidige molenplaats in het park is veelal vrij gehouden van bijgebouwen en erfinrichting.

Huidige context

De molenplaats van De Jonge Sophia is gelegen tussen de kernen van Groot Ammers en Nieuwpoort. De restanten van de molen zijn hier in 1999 naartoe verplaatst vanuit Ottoland. In Ottoland bevond de korenmolen zich op een strategisch kruispunt van land- en waterwegen, essentieel voor de aan- en afvoer van goederen en personen naar het maalbedrijf op de rand van de dorpen Ottoland en Goudriaan. Tegenwoordig maakt de molen onderdeel uit van het themapark Avonturenboerderij Molenwaard.

De molen en het themapark zijn gelegen in het slagenlandschap tussen twee historische lange lijnen de Tiendweg en de Middelwetering. De molen bevindt zich tussen de kernen Groot Ammers en Nieuwpoort. Ten noordoosten van de Tiendweg, waaraan parallel de Wilgenweg loopt, bevindt zich een groot bedrijventerrein.

De molen ligt aan de rand van het themapark omringd door sloten en weilanden. De molen heeft hiermee een andere ruimtelijke context gekregen dan op haar oorspronkelijke plek aan de dorpsranden en is niet meer georiënteerd op land- en waterwegen.

Molenplaats van De Jonge Sophia sinds 1999 in het huidige themapark Avonturenboerderij Molenwaard. (Bron: Cyclomedia)

Huidige context van De Jonge Sophia in het slagenlandschap tussen Groot Ammers en Nieuwpoort (Bron: Cyclomedia)

Molen De Jonge Sophia in Groot-Ammers (2015). Maker J. Dijkstra. (Bron: Commons Wikimedia)

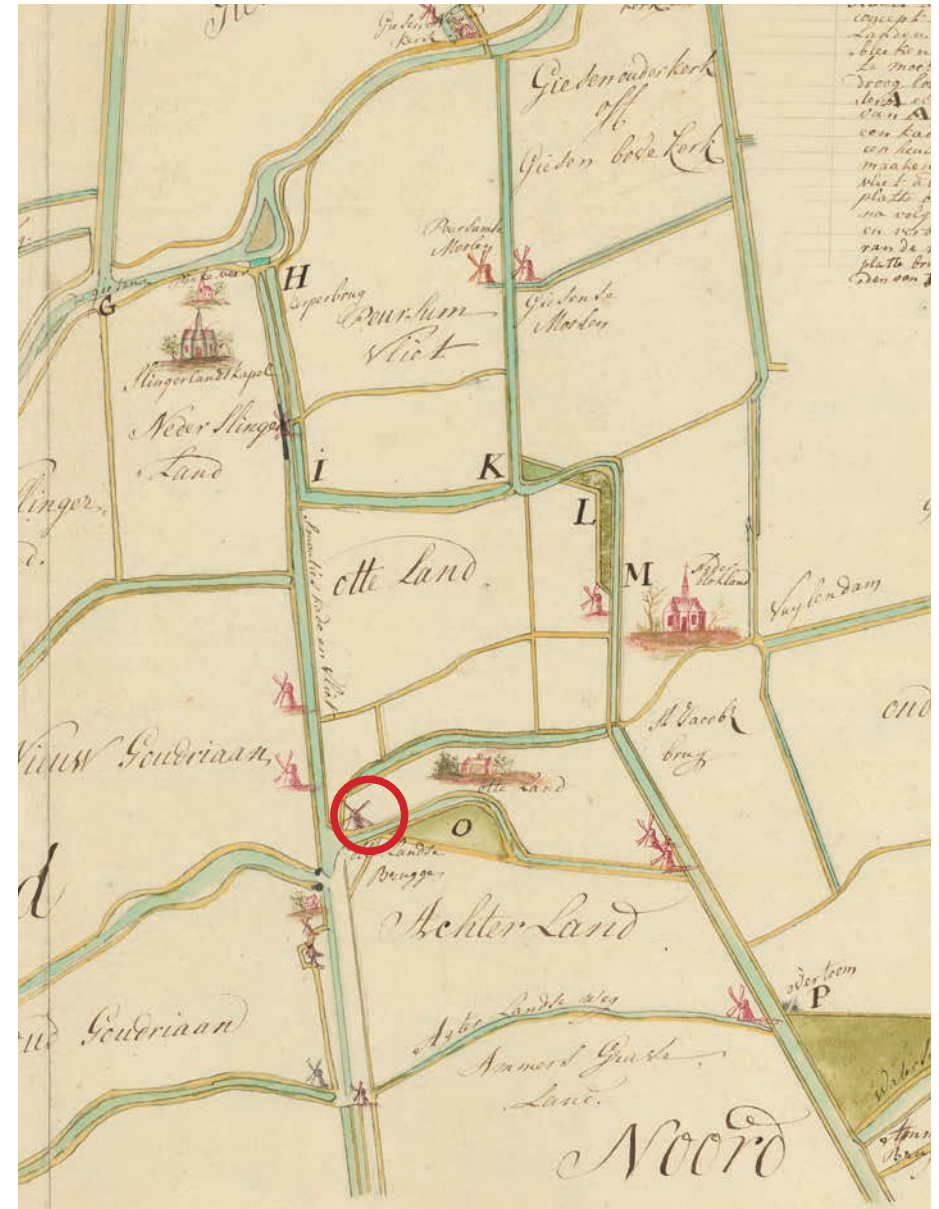
Molen De Jonge Sophia in Groot-Ammers (2015). Maker J. Dijkstra. (Bron: Commons Wikimedia)

Historische ontwikkeling molencontext

18de en 19de eeuw

Op de afgebeelde kaart uit 1750 is al sprake van een molenplaats op het kruispunt van de Smoutjesvliet en de Groote Boezem (huidige Dwarsgang) bij Ottoland. Het is een strategische plek op een kruispunt van land- en waterwegen voor de aan- en afvoer van goederen en mensen. In 1790 is op deze plaats sprake van een voorganger van De Jonge Sophia met dezelfde naam. De molen zal genoemd zijn naar de dochter van de molenaar (Bakker, 2007).

Op de minuutplan van Otteland (1811-1832) is de molenplaats ook aangegeven. In 1856 werd een nieuwe molen gebouwd. De herkomst van en het type molen dat toen is gebouwd is veelvuldig onderzocht. Naar aanleiding van onderzoek werd de molen ook wel een 'vermomde wip' -(molen) genoemd (Bakker, 2007). In 1895 komt al een einde aan de windgedreven bemaling door de introductie van een petroleummotor die het binnenwerk van de molen aandrijft. Er wordt dan zowel op wind als op brandstof gemalen.

Indicatie van de molenplaats van De Jonge Sophia op een detail van de Kaart van de Alblasserwaard en een deel van de Vijfheerenlanden (1750) (Bron: Nationaal Archief)

Detail van het Verzamelplan van Ottoland (1811-1832). (Bron: RCE)

Historische ontwikkeling molencontext

20ste eeuw

In 1915 slaat de bliksem in de molen, waardoor deze een roe verliest. In 1926 wordt een houten graanpakhuis naast de molen gebouwd. Het molenaarsbedrijf groeit uit tot mengvoederbedrijf en de molen raakt verder onttakeld en ingebouwd. Na vertrek van het veevoederbedrijf vestigt zich een autobedrijf op het terrein. Deze gebruikt de molenromp als een soort reclamezuil.

In 1999 worden de restanten van korenmolens De Jonge Sophia verplaatst naar haar huidige plaats in het toenmalige Streekcentrum Ooievaardorp in Liesveld (een centrum voor cultuurhistorie, natuurbehoud en educatie). De molen is gelegen tussen de oude Tiendweg en Middelwetering in de polder tussen Groot Ammers en Nieuwpoort. In de jaren 90 werd het bedrijventerrein ten noordwesten van de Tiendweg verder uitgebreid.

Sinds 2017 wordt het Streekcentrum Ooievaardorp geëxploiteerd als Avonturenboerderij Molenwaard. De molen heeft een recreatieve en educatieve functie gekregen in het themapark.

Detail van de topografische kaart uit 1900 (Bron: Topotijdreis)

Detail van de topografische kaart uit 2020 (Bron: Open Topo)

Molenzone en moleninvloedsfeer

Landschappelijke onderlegger & basisstructuren

Door verplaatsing heeft De Jonge Sophia heeft geen historische landschappelijke relatie met haar huidige context. In de huidige context bevinden zich wel historische landschappelijke structuren die van belang zijn voor de beleving van en het functioneren van de molen. Deze worden hier benoemd.

- De molen is gelegen in het slagenlandschap van de Gelkenesse Polder die begrensd wordt door de Lekdijk in het Noorden en Graafland in het Zuiden. Het groene karakter, de openheid met lange doorzichten en de smalle diepe percelen met evenwijdige sloten haaks op de Tiendwegen en weteringen geven de molen een passende landelijke context. De polder heeft een open landelijk karakter met uitzondering van het bedrijventerrein ten noordoosten van de Tiendweg. De Haarsteeg, een zijkade, vormt de begrenzing tussen bebouwing van Groot Ammers en het open landschap.
- De Tiendweg met parallel daaraan de Tiendwegse Wetering is een belangrijke historische lange lijn in het verkavelingscomplex van de Gelkenesse Polder. Vanaf de Tiendweg is de molenplaats in het open landschap te beleven. Parallel aan de Tiendweg is in de jaren 80 de Wilgenweg aangelegd. Vanaf deze weg is de molenplaats ontsloten.
- De Middelwetering vormt de zuidelijke begrenzing van het ontginningsblok.

Zicht op de huidige molenplaats van De Jonge Sophia.
(Bron: Cyclomedia)

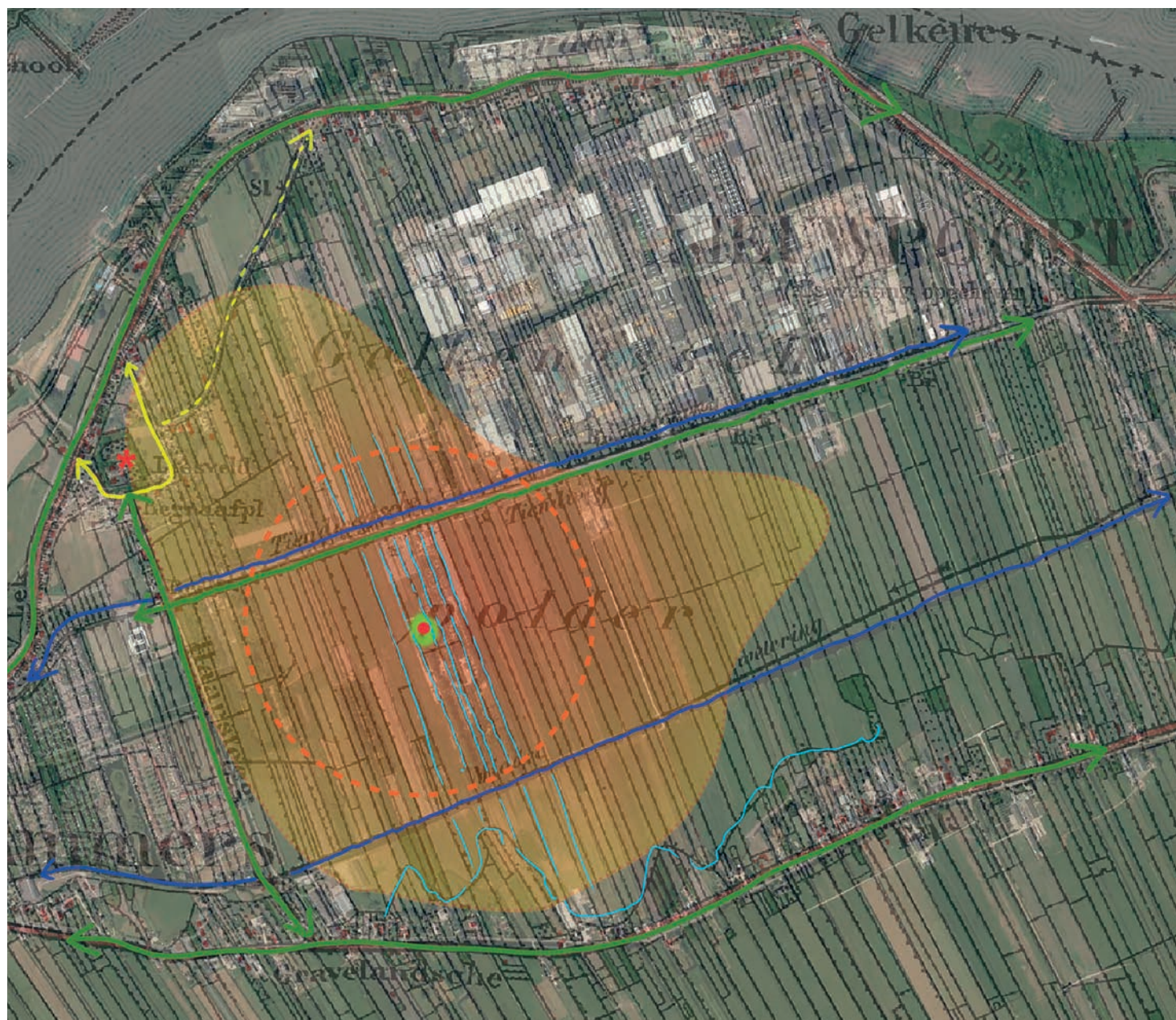

- molen (-restant) aanwezig
- molen verdwenen
- ✱ landmark
- bijgebouwen aanwezig
- bijgebouwen verdwenen
- ✱ beeldbepalende beplanting
- lijnvormige bebouwing aanwezig
- - - lijnvormige bebouwing verdwenen
- molenbiotoop
- ↪ basisstructuur water aanwezig
- - - basisstructuur water verdwenen
- water-lijnen aanwezig
- - - water-lijnen verdwenen
- wegen aanwezig
- - - wegen verdwenen
- paden aanwezig
- - - paden verdwenen
- ▭ watervlakken aanwezig
- - - watervlakken verdwenen
- ▭ molenerf en -land aanwezig
- - - molenerf en -land verdwenen
- ▭ moestuin en -land aanwezig
- - - moestuin en -land verdwenen
- ▭ brug/heul/sluis aanwezig
- - - brug/heul/sluis verdwenen
- molenzone
- moleninvloedsfeer

Molenbiotoop en historische structuren.

Moleninvloedsfeer

De openheid en verkavelingspatroon van het omringende slagenlandschap is van invloed op de beleving van de molen. De historische lange lijnen als Tiendweg en Tiendwegwetering en de Middelwetering vormen het landschappelijk raamwerk voor de molenplaats.

- molen (-restant) aanwezig
- molen verdwenen
- ✱ landmark
- bijgebouwen aanwezig
- bijgebouwen verdwenen
- ✱ beeldbepalende beplanting
- lijnvormige bebouwing aanwezig
- - - lijnvormige bebouwing verdwenen
- molenbiotoop
- ↙ basisstructuur water aanwezig
- - - basisstructuur water verdwenen
- water-lijnen aanwezig
- - - water-lijnen verdwenen
- wegen aanwezig
- - - wegen verdwenen
- paden aanwezig
- - - paden verdwenen
- ▭ watervlakken aanwezig
- - - watervlakken verdwenen
- ▭ molenerf en -land aanwezig
- - - molenerf en -land verdwenen
- ▭ moestuin en -land aanwezig
- - - moestuin en -land verdwenen
- ▭ brug/heul/sluis aanwezig
- - - brug/heul/sluis verdwenen
- molenzone
- moleninvloedsfeer

Moleninvloedsfeer

Historische ontwikkeling molencontext en molenplaats

De Jonge Sophia in Ottoland (1912) Rechts van de molen staat een zakkenbank met trap die wordt geladen met zakken graan van een kar. (Bron: Vereniging De Hollandsche Molen)

De molenplaats van De Jonge Sophia in Ottoland aan de Dwarsgang (Groote Boezem) (1980).
(Bron: Vereniging De Hollandsche Molen)

De huidige molenplaats in Groot Ammers.
(Bron: Cyclomedia)

Hertogmolentje naast De Jonge Sophia in Groot Ammers. (2013). Auteur: J. Tersteeg. (Bron: Vereniging De Hollandsche Molen)

Molenplaats en molenensemble

Uit de historische analyse en afbeeldingen van de molenplaats in Ottoland blijkt dat de molen en de molenplaats constant aan verandering onderhevig waren. De molenplaats had een meer industrieel dan landelijk karakter en ook de context aan de rand van de dorpen Ottoland en Goudriaan op een kruispunt van land- en vaarwegen was levendiger dan de huidige locatie midden in de polder. De term molenwerf is door het industriële karakter en de ligging aan vaarwater en dan ook meer van toepassing dan molenerf.

Hoofd- en bijgebouwen

De molenwerf in Ottoland was een dynamisch bedrijfserf dat ten dienste stond van de steeds veranderende behoeften van het maalbedrijf. Hierdoor werden bijgebouwen als loodsen, graansilo, schuren, hokken op en aangebouwd en ook weer gesloopt. In de jaren 80 was de molenromp volledig ingebouwd geraakt.

De huidige molenplaats is vrij open. Er bevindt zich een Hertogmolentje en een klein houten schuurtje op het erf. De karakteristieke zakkenbank met trap en het graanpakhuis ontbreekt.

Water

De molenwerf in Ottoland was strategisch gelegen langs land- en waterwegen voor de aan- en afvoer van goederen en personen. Aan de Groote Boezem (Dwarsgang) bevond zich een aanmeerplek voor vaartuigen met stenen kade en stoep.

Op de huidige molenplaats komt het belang van de ligging aan en relatie met land- en vaarwegen niet tot uitdrukking. Behoud van de het historische verkavelingspatroon is voor de beleving van het landschap en de molen van belang.

Groenstructuren

Van de groenstructuren rondom de oorspronkelijke molenwerf in Ottoland is weinig bekend. Zoals gebruikelijk op molenplaatsen was geriefhout van belang voor het molenbedrijf en het molenaarsgezin.

Rondom de huidige molenplaats bevinden zich streekeigen groenstructuren.

De molenplaats ten tijde van het mengvoederbedrijf in 1970. Van De Jonge Sophia resteert de romp. Via een transportschroef is de graansilo verbonden met de moleanrump. Op de voorgrond de aanlegplaats met stenen stoep voor boten. (Bron: Vereniging De Hollandsche Molen)

Molenplaats elementen en structuren. (Bron: Cyclomedia)

3

Zicht op de molen en belangrijke zichtlijnen

Vanaf de openbare weg is De Jonge Sophia eigenlijk alleen vanaf de Wilgenweg, ten noorden van de avonturenboerderij Molenwaard, goed te zien. Het beste zicht op de molen is er vanaf de westkant van Wilgenweg. Aan de oostkant wordt het zicht op de molen iets beperkt door de bomen aan de oostzijde van de avonturenboerderij. Het zicht op de molen vanaf de Haarsteeg in Groot-Ammers is door enkele percelen met hoog opgaand groen volledig dichtgezet. Door het verwijderen of sterk terugsnoeien van begroeiing zou hier eventueel een zichtveld of zichtlijn naar de molen gecreëerd kunnen worden.

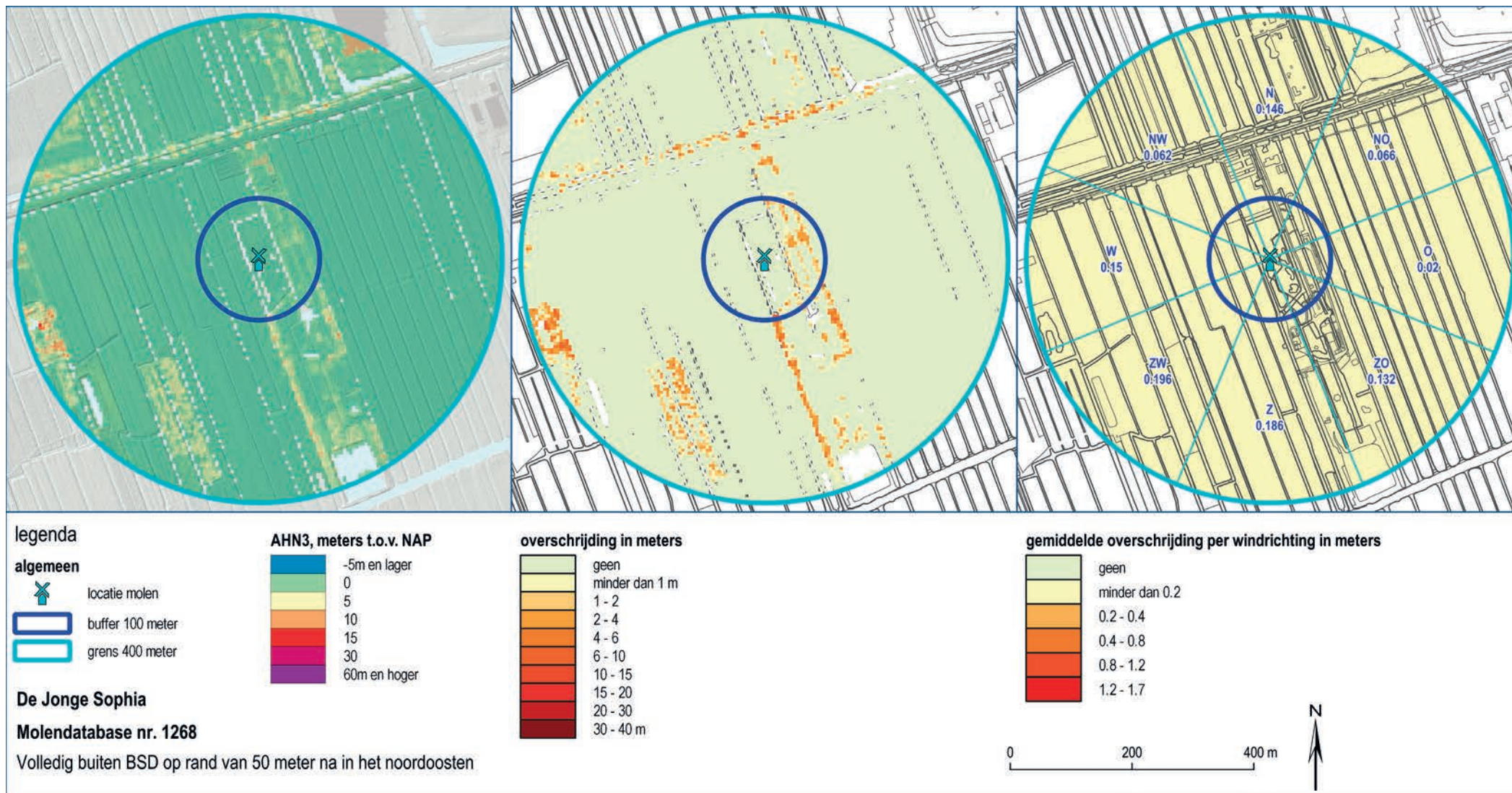
- Molen
- Zichtveld
- Lengteas zichtveld
- Zichtlijn

4

Windvang

De invloed van de nabije bebouwing en beplanting rond de molen op de toe- en afvoer van wind.

De Jonge Sophia staat op een voor een korenmolen wat merkwaardige locatie op enige afstand van de doorgaande weg. Dit heeft alles te maken met zijn geschiedenis en vrij recente overplaatsing uit Ottoland naar de huidige plek, alwaar de molen inmiddels deel uitmaakt van het museumterrein van de Avonturenboerderij Molenwaard. Van een zichtbare historische context is dan ook geen sprake en logischerwijs is de directe omgeving niet volledig afgestemd op de molen en de molen niet op zijn omgeving. Het terrein direct rondom de molen wordt overigens wel volledig open gehouden ten behoeve van het functioneren van de molen. In noordoostelijke, oostelijke en zuidoostelijke en zuidelijke richtingen ondervindt de molen windbelemmering van beplantingen op het museumterrein op minimale afstand van 30 meter. Dit zijn overwegend wilgen en deze worden regelmatig gesnoeid. Ten zuiden van de molen staat op een afstand van ongeveer 30 meter een karakteristiek Hertogmolentje voor bemaling van enkele percelen. Ten zuidwesten van de molen bevindt zich op ruim 200 meter afstand een hakhoutbosje. Ook in westelijke, noordwestelijke en noordelijke richting bevinden zich op geruime afstand opgaande beplantingen, maar de windvang is uit deze richtingen heel behoorlijk.

Foto's vanaf maaiveld in 8 windrichtingen (Opname juni 2021).

5

Maatschappelijke invulling

De educatieve, recreatieve of sociale betekenis van de molen voor zijn bredere omgeving.

De Jonge Sophia vervult een permanente educatieve functie. Als onderdeel van avonturenboerderij Molenwaard wordt in en rond de molen voorlichting gegeven over het traject tussen boer en bakker. Rond de molen staan verschillende bankjes waar bezoekers kunnen picknicken. Er is ook een informatiebord en een kleine blokhut waar de molenaars koffie kunnen zetten. Elders op het park kan van de sanitaire voorzieningen gebruik gemaakt worden. Naast de molen is een klein poldertje aangelegd met een peilstok en een Hertogmolentje. Hiermee wordt de werking van polderbemaling uitgelegd.

De blokhut naast de molen.

Het modelpoldertje met Hertogmolentje en peilstok naast de molen.

Bijlage A. Interview molenaar/eigenaar

Interview De Jonge Sophia, Groot Ammers
26 mei 2021

Eigenaar: Stichting Streekcentrum Ooievaarsdorp Liesvelt
(vertegenwoordigd door penningmeester Sjoerd Veerman)
Molenaar: Piet Lodder

Funcities van de molen

Wat is momenteel de hoofdfunctie van de molen?

Tegenwoordig heeft de molen vooral een educatieve functie. De avonturenboerderij huurt regelmatig een artiest in die met dans, zang en rap de kinderen leert over het traject van boer naar bakker.

Heeft de molen momenteel nog andere (maatschappelijke) functies?

De molen is volledig maalvaardig maar we malen er eigenlijk niet meer mee. Mijn hoofdtaak als molenaar is om te letten op de veiligheid. Dat er geen kleine avonturiers over het hekje stappen en bij de wieken terecht komen. Als ik maal moet ik me daarop concentreren en kan ik niet meer letten op wat rond de molen gebeurt, dat lukt niet tegelijk. Dan zou je met z'n tweeën moeten zijn. Vroeger hebben we zelfs nog voor een bakker gemalen. Toen hadden we veel minder bezoekers en hadden we tijd om dat te doen.

Kansen en bedreigingen

Zijn er nu of in de (nabije) toekomst belemmeringen of bedreigingen voor een goed functioneren van de molen?

Van Hoorne heeft grootse plannen met de avonturenboerderij en denkt dat het mogelijk is om 200.000 bezoekers per jaar te halen. Er wordt momenteel gewerkt aan een nieuw bestemmingsplan met het oog op mogelijke uitbreiding van de avonturenboerderij Molenwaard. Er kan ook veel maar wij vinden het wel belangrijk dat de molenbiotoop in acht genomen wordt. Gelukkig gebeurt dat ook. De nieuwe horecavoorziening is bijvoorbeeld ver naar achter op het park geplaatst. De uitbater wilde hier ook verblijfsaccommodaties maken maar dat vonden wij niet passend. Daarom heeft hij een nieuw vakantiepark geopend langs de N214 bij Ottoland. Op het weiland naast de avonturenboerderij, dat Van Hoorne heeft aangekocht, wil hij fruitbomen gaan planten. Maar die zullen niet hoog worden.

De molen is in 2003 gecompleteerd en in 2007 maalvaardig opgeleverd. Het is volgens mij ook de eerste molen die een aangepaste biotoop heeft: geen ronde cirkel van 400 meter maar een afplatting aan de zijde van de Tiendweg om de gevestigde rechten aldaar te respecteren. Het was toen al het idee dat het bedrijventerrein ten noorden van de Wilgenweg niet verder zou oprukken en nu, na al die jaren, zijn mensen blij dat de molen hier staat. Anders was het hier volgebouwd met bedrijven of woningen. Ik denk daarom ook dat je de molenbiotoop echt in stand moet houden, vanwege die beschermende functie. In de Alblasserwaard proberen we de molenbiotopen al jarenlang ook echt schoon te houden door met vrijwilligers de erfbeplanting te snoeien. Met die actie hebben we ooit een molenbiotoopprijs gewonnen. Het was vernieuwend dat we de molenbiotoop ook echt wilden onderhouden en dat molenaars daarvoor zelf de handen uit de mouwen steken.

Welke kansen/mogelijkheden ziet u ter verbetering van de molenbiotoop op het gebied van de windvang?

Het ergste wat zou kunnen gebeuren is dat er woningen of bedrijven gebouwd gaan worden rond het park. Daar is ooit sprake van geweest. De bomen aan de oostzijde van de molen zijn geen grote belemmering voor de windvang. Er stonden hier vroeger veel meer bomen maar die zijn verwijderd of afgetopt. Het enige nadeel is dat ik aan die kant de horizon niet kan zien en dus plotselinge weersveranderingen niet van tevoren zie aankomen. Ik heb een keer meegemaakt dat ik een onweersbui niet had zien aankomen. Gelukkig werd ik tijdig gewaarschuwd en kon ik de molen nog stopzetten en aftuigen.

Welke kansen/mogelijkheden ziet u ter verbetering van het zicht op de molen?

De erfbeplanting om het parkeerterrein is bewust laag gehouden om het zicht op de molen vanaf de Tiendweg te behouden. De molen is vanuit Groot-Ammers zeer goed te zien.

Welke kansen/mogelijkheden ziet u ter verbetering van de ruimtelijke inrichting van de directe omgeving van de molen?

In de 15 jaar dat ik hier als molenaar werk is het terrein al twee keer opgehoogd omdat het voortdurend zakt. Daardoor wordt de bestrating rond de molen hobbelig en ontstaan er van tijd tot tijd gaten. Daar kan je echter niet zoveel aan doen. De molen zelf zakt niet want die is goed onderheid.

Welke kansen/mogelijkheden ziet u ter verbetering van het functioneren van de molen als werktuig?

Alles functioneert goed aan de molen. De stichting zorgt voor het onderhoud en sinds we inkomsten hebben uit de pachtovereenkomst met de avonturenboerderij kunnen we alles goed en tijdig onderhouden. Door dit nieuwe park verkeert de molen in een betere staat als ooit tevoren. In het hoogseizoen draait hij zeven dagen per week.

Beheer en gebruik

Welke partijen of personen zijn er betrokken bij het beheer en gebruik van de molen?

In 1999, toen we besloten het ooievaarsdorp uit te breiden met een bezoekerscentrum, was onze ambitie om 100.000 bezoekers te halen. Dat is tot 2017 nooit gelukt. Toen hebben we gezegd: we moeten een andere uitbater zoeken. Dat is Michael van Hoorne geworden, die de avonturenboerderij Molenwaard heeft opgezet. Als stichting zijn wij nog steeds eigenaar van de grond. We hebben een gebruiksovereenkomst voor 10 jaar getekend. Sinds de opening van de avonturenboerderij in 2018 zijn er al twee keer meer dan 150.000 mensen per jaar geweest. Er zijn nog steeds ooievaarsnesten op het park en die zijn ook nog allemaal bezet. De vogels laten zich kennelijk niet weggagen door wat meer drukte.

Zijn er bepaalde voorzieningen in, op of rond de molen aanwezig (bv toilet, bankje/picknickplaats, informatiebord)?

Er zijn rond de molen verschillende plekken waar je kan picknicken. Naast de molen hebben we een klein poldertje aangelegd met een hertogmolentje. Daarmee kunnen we, naast uitleg over de werking van een korenmolen, ook het verhaal van de poldermolen vertellen. Er staat ook een peilstok bij. Als ik dan het niveau aanwijs waar de Lek op kan staan in onrustige tijden kijken vooral buitenlandse bezoekers mij vol ongeloof aan. Die schrikken zich kapot. Die vinden het onbegrijpelijk dat wij in een badkuip wonen en daar geen angst voor hebben.

Betekenis en immateriële waarde

Hoe wordt de molen gewaardeerd en beleefd in de buurt?

Bezoekers komen vanuit heel Nederland en zelfs uit België, Duitsland en Frankrijk. Er komen ook veel schoolreisjes. Het pas geopende vakantiepark gaat voor verdere groei zorgen. Al jaren wordt geroepen dat wij in deze regio meer toeristen willen trekken. Maar er is amper verblijfs capaciteit. Nu wordt er ineens een park met 150 huisjes neergezet. Het is voor het eerst in 20 jaar dat we op dat gebied echt iets doen.

Welke historische betekenis heeft de molen?

De molen stond oorspronkelijk tussen Goudriaan en Ottoland, op de plek waar nu autohandel Joba Cars zit. Die handelaar wilde een woning bouwen waarvoor de molenstomp zou moeten wijken. Met een aantal molenaars uit de streek hebben wij toen snel gehandeld en hem binnen een week naar het ooievaarsdorp gehaald. Het leek ons een mooi element om toe te voegen aan het park, dat toen nog in ontwikkeling was.

Bijlage B. Redengevende beschrijving monument

**Monumentnummer: 527675 De Jonge Sophia
Bij Wilgenweg 3, 2964 AM te Groot-Ammers**

Incomplete molen

De achtkante molen met de naam 'De Jonge Sophia' is in 1773 gebouwd als kleine korenmolen en in 1856 blijkens een gevelsteen ingrijpend hersteld. Vermoedelijk is de molen toen 'gerezen', d.w.z. op een hogere stenen voet geplaatst om meer capaciteit te hebben. De molen is omstreeks 1920 onttakeld, waarbij het wiekenkruis en de kap werden verwijderd. Het gaande werk werd later verwijderd. De incomplete molen kreeg een functie als onderdeel van een maalderijbedrijf en later als opslagruimte. Tot voor kort stond hij in het naburige Ottoland, vlakbij het dorp Goudriaan. De toen onbeschermd incomplete molen is eind 1999 vanwege sloopplannen in een lokale 'bliksemactie' van zijn oude standplaats weggehaald om algehele vernietiging te voorkomen. Het achtkant is eind 2001 op een nieuw gemetselde voet geplaatst op zijn nieuwe standplaats te Groot-Ammers. De incomplete molen staat nu bij het ooievaarsdorp in Groot-Ammers in een open omgeving.

Omschrijving

De incomplete molen bestaat uit de gemetselde bakstenen voet met daarop een houten achtkant. Het achtkant is tamelijk licht geconstrueerd. De van twee bintlagen voorziene molenromp is gedekt met riet.

Waardering

Het houten achtkant is van algemeen belang:

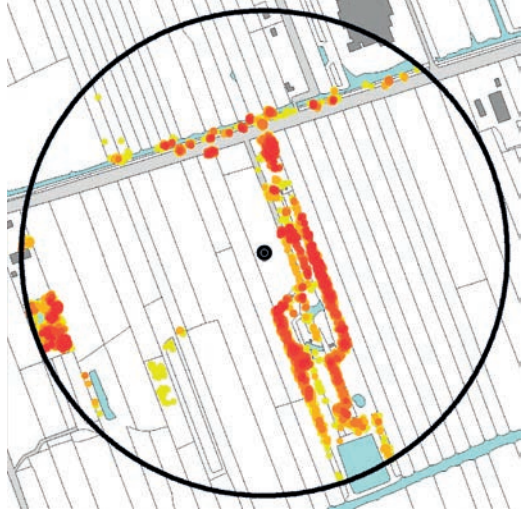
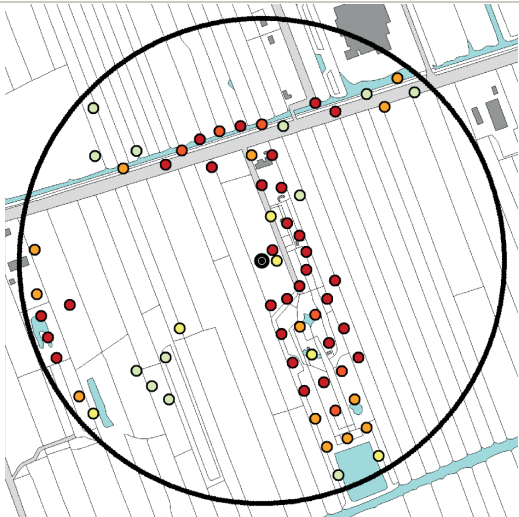
- vanwege bouwtechnisch-historische waarden als herkenbaar en representatief relict van een kleine houten achtkante korenmolen uit de tweede helft van de 18e eeuw die vermoedelijk in 1856 is 'gerezen'. Dit rijzen was een verschijnsel dat met name in de 19e eeuw bij diverse poldermolens in de Alblasserwaard heeft plaatsgehad;
- vanwege cultuurhistorische waarden als onderdeel van de geschiedenis van de graanmaalterijen in Nederland, de industriële ontwikkeling van Zuid-Holland, met name in de Alblasserwaard, en de plaatselijke geschiedenis;
- vanwege de relatieve zeldzaamheid als een van de weinige korenmolens die in dit gebied zijn overgebleven.

Bijlage C. Geraadpleegde literatuur en websites

- PARK, 2020, Molens in Beeld, Advies beleid molenbiotopen, Provincie Zuid-Holland
- Bosch & Slabbers, 2020, Molens tekenen het landschap van Zuid-Holland, Provincie Zuid-Holland
- Debby Gerritsen, Onno Helleman en Ellen Steendam, 2019, Het Molenerf van de Zuid-Hollandse Poldermolen, Erfgoedhuis Zuid-Holland
- Lameris-Huis Adviseurs en De Hollandse Molen, 2010, Molenbiotoopinventarisatie Zuid-Holland 2010, Provincie Zuid-Holland
- Beek & Kooiman Cultuurhistorie, 2010, Actualisatie buitenplaatsen CHS; de buitenplaatsbiotoop in Zuid-Holland.
- Verschuure, G., 2015, De buitenplaatsbiotoop of landgoedbiotoop, Nieuwe allianties in de bescherming van buitenplaatsen en landgoederen, Vitruvius nr. 33 oktober 2015
- I.Bobbink, 2016, De Landschapsarchitectuur van het Polderboezemsysteem, Delft University Press
- J.S. Bakker (2007), De Verjongde Sophia, p. 179-183, NVVM (Nederlandse Vereniging van Molenmakers), 10e jaargang 2007 nr. 5
- www.molens.nl (De Hollandse Molen)

Bijlage D. Molenbiotooprapport 2009

Biotooprapport: 178A

Algemene informatie																																		
Naam: De Jonge Sophia Plaats: Groot-Ammers Adres: Wilgenweg 3 2964 AM Groot-Ammers	 																																	
Parameters voor de berekening																																		
Maaiveldhoogte: -0,7 meter t.o.v. NAP Evt. stellinghoogte: 0 meter Lengte van het gevlucht: 20,3 meter	Aantal hoogtemetingen binnen 400 meter: 158125 Aantal hoogtemetingen die de biotoopnorm overschrijden: 5103																																	
Resultaten - kaarten																																		
Hoogtemetingen die de biotoopnorm overschrijden	Gestandaardiseerde sectorscores																																	
																																		
Topografische Ondergrond © Topografische Dienst Kadaster																																		
<table border="1"> <thead> <tr> <th>categorie</th> <th>1</th> <th>2</th> <th>3</th> <th>4</th> <th>5</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>kleur</td> <td>yellow</td> <td>orange</td> <td>red-orange</td> <td>red</td> <td>dark red</td> </tr> </tbody> </table>	categorie	1	2	3	4	5	kleur	yellow	orange	red-orange	red	dark red	<table border="1"> <thead> <tr> <th>sectorscore</th> <th>1</th> <th>2</th> <th>3</th> <th>4</th> <th>5</th> <th>rest</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>kleur</td> <td>light green</td> <td>yellow</td> <td>orange</td> <td>red-orange</td> <td>red</td> <td>dark red</td> </tr> <tr> <td>percentage</td> <td>4%</td> <td>2%</td> <td>5%</td> <td>2%</td> <td>10%</td> <td>77%</td> </tr> </tbody> </table>	sectorscore	1	2	3	4	5	rest	kleur	light green	yellow	orange	red-orange	red	dark red	percentage	4%	2%	5%	2%	10%	77%
categorie	1	2	3	4	5																													
kleur	yellow	orange	red-orange	red	dark red																													
sectorscore	1	2	3	4	5	rest																												
kleur	light green	yellow	orange	red-orange	red	dark red																												
percentage	4%	2%	5%	2%	10%	77%																												

Resultaten - hoofdwindrichtingen	
Noord: 39 Noordwest: 25 West: 21 Zuidwest: 16	Noordoost: 29 Oost: 17 Zuidoost: 63 Zuid: 27
Resultaten - totaal	
Totaalscore: 237 = Matig	
Beschrijving veldwerk	
De belangrijkste windbelemmering wordt gevormd door allerhande bomen en struiken in de sector noordnoordwest - oost - zuid. De tegenover gelegen sector is vrij over de eerste 200 meter. Op enige afstand bevinden zich ook in deze richting diverse beplantingen.	

Foto's

N

NO

O

ZO

Z

ZW

W

NW

Fotograaf: Dhr. J.N.M. de Groot i.s.m. Dhr. A. van der Graaf

